

Magyar Zoltán

NÉPMONDÁK GYERGYÓTÖLGYES VIDÉKÉN

A Székelyföld néprajzilag kevésbé feltárt, és általában is kevésbé ismert kistájai közé tartozik Gyergyótölgyes vidéke. A hajdani Gyergyószék északkeleti csücskében, a Gyergyói-havasok keleti tövében, a Kis-Beszterce és a Putna összefolyásánál a 19. század első felében létesült Gyergyótölgyes még a gyimesi csángó telepeknél is újabb székely kirajzás, azzal a különbséggel, hogy lakossága nem a csíki, hanem a Gyergyószentmiklós környéki (elsősorban ditrói és szárhegyi) székelyekből verbuválódott. Lipszky János 1806-ban megjelent térképén még nem szerepel Gyergyótölgyes,¹ száz évvel később azonban már 117 fűrészmalom üzemelt az említett két folyó, valamint a kisebb patakok (Sáros-Putna, Sötét-Putna, Borpatak, Hollópatak, Bükkhavaspatak stb.) mentén, és néhány évtized alatt már gyakorlatilag a mai településszerkezet is kialakult: az 1025 méter magas Cengellér-hágó keleti tövében, a Sötét-Putna és a Sáros-Putna összefolyásánál létesült Hágótő, a Putnamenti Recefalva, a mára Gyergyótölgyes részét képező Túlsóvíz, valamint Borszék felé menet a szintén önálló településsé fejlődött Gyergyóholló és a hozzá tartozó Baraszó. E túlnyomórészt székely és moldvai román rekrutációjú telepek a 20. század második felétől jelentős mérvű etnikai átrendeződésen estek át, és mára a magyarság aránya a községközpontnak számító Gyergyótölgyen mindössze 30% körül van, egyedül Hágótő az, amely dominánsan magyarok által lakott településnek számít még manapság is.²

Az első néprajzi híradás a gyergyótölgyesi székely telepekről 1913-ból származik. Téglás Gábor a *Néprajzi Értesítő* lapjain a csíki és gyergyói pásztor szokásokról publikált tanulmányában két adat kapcsán említi Gyergyótölgyest (az állatok tavasi kihajtásának egy akkor még közkeletű mágikus rítusa, továbbá az Illés próféta-napi munkatilalom és medveünnep kapcsán³). Ugyanezen évben látott napvilágot Földes Zoltán községleírása is,⁴ amely azonban folklór

adatot nem tartalmaz. Andrásfalvy Bertalan 1954-ben végzett néprajzi terepmunkát Gyergyótölgyesen, e vegyes gyűjtéseket tartalmazó anyag azonban máig kéziratban van, és folklór vonatkozású rész csak érintőlegesen található benne.⁵

Az első nagyszabású néprajzi gyűjtés e kistérségi kapcsán 1969-ből származik. Noha Gyergyótölgyes atipikus székely település, bekerült a *Magyar Néprajzi Atlasz* gyűjtőpontjai közé: a Dienes Anna és Vincze Ildikó által 1969. augusztus 10–20. között végzett – és elsősorban Hágótőre irányuló – adatfelvétel gyűjtőfüzetei az MTA NTI Kézirattárában találhatóak.⁶ A negyedik, folklór vonatkozásokat tartalmazó gyűjtőfüzet Vincze Ildikó munkája, és tizenkét helybeli adatközlő bevonásával készült el. Mivel a kérdésekre adott válaszok hiánypótló adatokat is tartalmaznak, több esetben pedig szövegszerű kifejtést is megőrkítenek, a Vincze-féle gyűjtéseket is beillesztettük az itt közreadott korpuszba. Tudománytörténeti szempontból említést érdemel még Dósa Erika 1995-ben végzett gyergyótölgyesi gyűjtése, mely kéziratossá a település karácsonyi ünnepkörét, az adventtől vízkeresztig tartó kalendáris szokásokat és rítusokat örökíti meg.⁷

Ilyen előzmények után került sor 2016 augusztusában arra a néprajzi kiszállásra, amely a Gyergyótölgyes vidéki magyarság szövegfolklorisztikai jellegű hagyományanyagát próbálta feltérképezni, különös tekintettel a történeti monda anyagra és a történetekbe ágyazott hiedelmekre. Az „utolsó óra” folklorisztikai kényszerén kívül e 2016-os gyűjtőutat az is motiválta, hogy a készülő *Magyar történeti monda katalógus*, valamint az *Erdélyi magyar hiedelemmonda katalógus* adatbázisát gazdagítva egyik kézikönyv esetében se legyen e kistáj fehér folt. E több napig tartó terepmunka során a falucsoport összes magyarlakta településén sor került néprajzi interjúkra, összesen mintegy másfélszáz folklórszöveget

¹ HERNER János szerk. 1987, 19. térképlap.

² Orbán Balázs Székelyföldet bemutató enciklopédikus igényű művében közel kétezer lakost jelez a környékbeli telepeken, köztük Gyergyótölgyesen mintegy száz székely családot, kihangsúlyozva, hogy ők tekinthetők a vidék első lakosainak. ORBÁN Balázs 1869, II, 131.

³ TÉGLÁS Gábor 1913, 295–296.

⁴ FÖLDES Zoltán 1913.

⁵ ANDRÁSFALVY Bertalan 1954.

⁶ *Magyar Néprajzi Atlasz* R 91. I–IV.

⁷ DÓSA Erika 1995.

jegyezve fel. E recens gyűjtések alkotják az itt közreadott gyűjtemény gerincét, kiegészülve a *Magyar Néprajzi Atlasz* vonatkozó adataival (harminckét szöveg), továbbá két, Andrásfalvy Bertalan által megörökített gyergyótölgyesi adattal. És noha a vonatkozó gyűjtések időpontjai különbözőek (1954 – 1969 – 2016), a közzétett folklóranyag a paraszti hagyományban gyökerező egységes képet mutat, jellemző módon azért is, mert a 2016-ban megszólított adatközlők is egytől-egyig a legidősebb generáció tagjai közül kerültek ki.

Gyergyótölgyes vidékének mondavilága jellemzően és szinte kivétel nélkül székely, és azon belül is gyergyói folklórhagyomány. A genetikus kapcsolatok precíz számbavétele csak azért nem lehetséges, mert a gyergyói mondahagyomány feltárása átfogó jelleggel máig sem történt meg, e tájon mindössze szórványos gyűjtések történtek.⁸ Akad persze e korpuszban is néhány speciálisan kistáji adat, ezek azonban kivétel nélkül helyi vonatkozású hagyományok: többnyire helynévmagyarazatok és alapítási mondák (15., 32–33., 39.) – az itt közreadott másfélszáz mondat áttekintve szembetűnő, hogy e viszonylag kisszámú korpusz is lefedi a főbb alműfajok és tematikus csoportok tekintetében a műfaj szinte teljes spektrumát. Eredetmagyarázó mondák (1–7.), történeti mondák (8–62.), hiedelemmondák (63–149.) és kortárs történetek (25.) egyaránt részét képezik, a történeti mondahagyományon belül pedig a hősök, háborúk, legendák, alapítások témaköre éppúgy regisztrálásra került, mint a bűn és bűnhődés tematikája, vagy a betyármondák és kincsmondák.

Mint említettük, Gyergyótölgyes vidékének székely lakossága túlnyomórészt ditrói és szárhegyi gyökerekkel bír, ebből adódóan a telepések új lakóhelyén is széleskörűen ismert a 17–18. századi tatár betörésekkel kapcsolatos hagyomány, valamint a jövendöléseiről is nevezetes ditrói táltosasszony, Bákainé mondaköre.⁹ A tatárokról szóló mondák továbbélését elősegítette, hogy a Ditróból Gyergyótölgyesre átvezető régi országút legmagasabb pontjának (Cengelléri-hágó) máig is Tatár-hágó a népi elnevezése, s a környező hegyvidék már a Lipszky-féle 1806-os térképen is Tatármező néven szerepel.¹⁰ A történeti hagyományok és a mondai magyarazat szerint a név egyaránt onnan ered, hogy ott törtek be a Székelyföld északi részére a tatárok, illetve ott győzték le őket a székelyek (15.). A tatárok feletti diadal legismertebb helyi mondáját, a szárhegyi

Tatárdomb eredettörténetét Gyergyótölgyes vidékén is szinte minden adatközlő ismerte (16–18.). A Ditróon Fekete asszonynak, illetve Dózsa György özvegyének is mondott Bákainéről próféciaín kívül Szent László-i attribútumait hangsúlyozták ki: táltos lován egyik hegyről a másikra ugratott, és lovának patkónyoma Gődücs határában maradt meg egy sziklában (11.). Jövendöléseinek egy része is ditrói vonatkozású: a végső időkben az újra vadonná váló település templomának oldalából kinő majd egy hatalmas fa (110–112.), valamint a szent épület oldalához fogják dörgölni magukat az oda is bemelegedő vadállatok (112–113.). Más jövendölések a technika találmányait („vasmadarak”: 114–115.), a radikális társadalmi átalakulást (116.), a harmadik világháborút („sárga veszedelem”: 117.) vetítik előre, az utolsó ítélet közelgő eljövételét is beleértve (118–120.).

Speciálisan Gyergyótölgyes-vidéki hagyománynak tűnik (bár nem kizárt, hogy a Gyergyói-medencében is ismerik) az impériumváltást követően lerombolt cengelléri turulos emlékmű emlékezete: adatközlőink értesülése szerint három király találkozott ott, és annak az emlékére emelték azt (19–21.). Mivel a három uralkodó egyike több adatközlő szerint is Ferenc József volt, a néhai obeliszk nagy valószínűséggel egy olyan környékbeli hadgyakorlattal is összefüggésbe hozható, amelyet személyes jelenlétével tisztelt meg a Habsburg uralkodó. E határmenti hegyvidék a csak részben folklorizálódott történelmi emlékezetnek is integráns része: többen is kihangsúlyozták, hogy valaha ott, a Pircskén keresztül vezetett a Moldva felé tartó régi országút (26–28.), hogy ott, a tető közelében létezett az emlékezettel elérhető időben az elnéptelenedett Cengellér falu (30.), és többen a havasok jeles pontjain felállított határköveket is felelgettek (31.).

Valószínűleg egy szélesebb merítésű gyűjtés a Gyergyótölgyestől keletre magasodó impozáns Csalhó legismertebb mondáját is számos szövegváltozatban feltárhatta volna; az általunk Túlsovízen megörökített variáns (37.) töredékesnek hat, s noha tartalmazza a kővé válás motívumát, nem illeszkedik a bűn és bűnhődés témakörébe. A bűn a látens szervezőeleme a környékbeli betyárhagyományoknak is. A két, név szerint is említett, törvényen kívüli közül a regáti román származású Mikulica a ’jó betyár’ toposzának környékbeli képviselője (amit elvesz a gazdagoktól, odaadja a szegényeknek: 41–42.), ellenben a már Dóczyné Berde Amál nevéhez fűzhető, nyolcvan évvel ezelőtti gyűjtésben¹¹ is szereplő Blénesi

⁸ A legtöbb adatot megörökítő táji mondagyűjtés: MAGYAR Zoltán 2011, I, 152–170.

⁹ A Bákainéval kapcsolatos főbb folklorisztikai irodalom: LANDGRAF Ildikó szerk. 1998, 266–270.; MAGYAR Zoltán 2011, I, 152–153., 158–161. A magyar eszkatológikus jövendö-

lésekről szóló átfogó igényű áttekintés: MAGYAR Zoltán 2013.

¹⁰ HERNER János szerk. 1987, 19. térképlap.

¹¹ Magyar Tudományos Akadémia Néprajztudományi Intézet Kézirattára 648/13–15.

a betyárromantikát megelőző rablótörténetek egyik emblemikus alakja, akinek a fejére gonosztettei miatt a tulajdon édesapja tűz ki vérdíjat (40.).

Noha Gyergyótölgyes a székelyföldi katolikusság legészakibb pereme, a csíksomlyói kegyhely legenda-köre¹² e mikrorégióban is gyűjthető. Táji sajátosságot, különleges szövegvariánst ugyan nem regisztráltunk a bejárt településeken, a mondakör számos markáns szegmense azonban e kistájon is megörökítésre került: a pünkösdi búcsú történeti eredethagyománya (34–35.), a kegyszobor csodás voltát megörökítő mondák (49–50.), és nem utolsó sorban az imameghallgatások esetei (55–56.) jelen idejűleg is igazolja az adatközlők körében a somlyói Szűzanya különleges voltát, isteni jellegét.

A gyűjtemény második felét kitevő hiedelemmondák és hiedelmek a *Magyar Néprajzi Atlasz* adatfelvétele idején még többnyire létező, ám a 20. század második felében fokozatosan alámerülő tradicionális hiedelemrendszer fragmentálódott reliktumainak tekinthetők. Bizonyos hiedelemelemek továbbélése ugyanakkor a recens anyagban is megfigyelhető, például a halállal és a halottakkal kapcsolatos hiedelmkör, vagy egyes, már a 20. század középső harmadában is survival szövegnek minősülő adatok. Mint például az a hágótői kincsmonda fabulat (a kincsert a természetfeletti erők által cserébe megkövetelt emberi lélek: 47.), amelynek egy szövegváltozata Gyergyóhollón még 2016-ban is előkerült (48.).

Ugyancsak gyergyóhollói gyűjtés a megszemélyesített Halálról szóló folklórszöveg (68.). A magas, fehér ruhás alak képében a portán megjelenő természetfeletti lény az Erdélyben széleskörűen elterjedt természeti démonnal, a kincszörző fehér emberrel is rokonítható. Rendkívül archaikus hagyományt képvisel az a Hágótón 1969-ban feljegyzett mondaszüzsé, amely a – bogár alakban feltűnő – külső lélek/kettős lélek képzetének helyi ismeretét reprezentálja (77.). Túlsóvízen a *Halott völegény* mesei színezetű (ATU 365) narratívátípusára is ráleltünk (75.), és az egész kistájon viszonylag könnyen voltak gyűjthetők még 2016-ban is a visszajáró halottal kapcsolatos hiedelemtörténetek (69–74.).

A természetfeletti lények közül a legtöbb adat e székelyföldi kistájon is az ördöghöz, illetve az ördögi természetű/lényegű lidérchez fűződik (tündérek-ről és óriásokról ellenben már egyetlen folklórszöveg sem került elő). Gyergyótölgyes vidékén is többen

említették a lidérc megjelenési formáját (tüzes kötőrúd), fő attribútumát (lúdláb), továbbá ugyancsak széleskörűen ördögszeretői mivoltát, és az ezzel kapcsolatos eseteket (78–81.). S noha egyik itteni lokális megnevezése („kincshozó”) nem analógia nélküli, nem tekinthető általánosnak, miként a Székelyföldön az a hiedelem sem, hogy a lidércet egy fekete tyúk tojásából kell kikölni (82.).

A természetfeletti képességű, mágikus erejű személyek népes csoportja európai kontextusban a magyar hiedelemvilág legmarkánsabb jellegzetessége. E hiedelemalakok sorában Gyergyótölgyes vidékén is a boszorkány a néphit központi szereplője, és esetenként még a recens hiedelemtörténetekben is kitapintható a bennük való hit, az a hiedelemhátter, amely már évszázadok óta e narratív képzetek működtetője. A 2016-ban feljegyzett narratívumok többsége a tejhason elvesztése és (mágikus) visszaszerzése köré szerveződik, az 1969-es feljegyzésekben azonban a mondakör fabulattá érett szöveghagyománya is megjelenik a megpatkolt boszorkányról (104.), illetve a boszorkányok mulatságáról (101–103.) szóló folklórszövegek által.

Személyes élményelbeszélések, memoratok formájában többen is említést tettek a maroshévízi „cérnás asszony” mágikus, jósló tevékenységéről, alkalmankénti felkereséséről, valamint mindazon spiritiszta szeánszokról, melyeknek Gyergyótölgyes volt a helyszíne. Viszonylag népes történetcsokor örökíti meg e tájon a mítikus állatokról szóló képzeteket és eseteket, míg azonban a kígyókról szóló hagyományok többségében régen folklorizálódott mondák (130–135.), a medvéről és farkasról felidézett esetek szinte kivétel nélkül élmény frissességű és alkalmanként személyes érintettségű igaz történetek (136–142.).

Az itt közreadott 149 folklórszöveg természetesen nem pótolhatja egy állomásozó terepmunka vagy egy hosszú időn keresztül tartó adatgyűjtés lehetséges eredményeit. Inkább figyelemfelhívó és hiánypótló jellegű, semmint monografikus igényű. Ennek ellenére remélhetőleg olyan folklórgyűjtemény és szövegkataszter, amely több ponton is hasznos adalékkul szolgálhat a székelyföldi mondahagyomány megismeréséhez – Erdély térképéről egy még a 21. század elején is létező kistáji fehér foltot tüntet el szöveg-folklorisztikai értelemben.

¹² A téma legújabb irodalma: MAGYAR Zoltán 2016.

Függelék

Eredetmagyarázó mondák

A földrengés eredete

1. A Földet három hatalmas vízi állat tartja, mert a Föld vízen áll. Egy hal, egy cápa, egy cet. Ha megrázkódnak, azáltal történik a földrengés.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 88.)

A holdfolt eredete I.

2. Hát aszondták, hogy a Szűzanya néz lefelé, azt hallottam vót itt egy öregembertől. Eztet mondták.

(Gyergyóholló – Ferenc Magdolna, 2016)

3. A román ember szárítsa a kapcáját a Holdban.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

Miért sárgul korán a hársfa levele?

4. Például az édesanyámtól hallottam, hogy Jézus is mikor a földön járt, az ellenségek üldözték, és bebújt a hársfa alá, s azt mondta, hogy:

– Engedd le a lombod, hogy takarjon el, hogy az ellenség ne lásson!

S a hársfa nem foglalkozott egyáltalán se. S az ellenség megfogta, s megverték, minden, s aszondta a hársfának:

– Megátkozlak, a te leveled sárguljon meg az évbe' legghamarabb!

Így is van. Úrszíneváltozása következik [augusztus] 6-án, s rá egy hétre a levele sárgul a hársfának.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

Miért rezeg a nyárfa levele?

5. Akkor egy másik alkalomkor megint üldözte az ellenség [Jézust], s bebújt a nyárfa alá, s az se engedte le a lombját, hogy megvédje, s megint megverte az ellenség. S aszongya:

–Téged megátkozlak, hogy a leveled mindig rezegjen!

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

Miért zöld a fenyő egész évben?

6. Másik alkalomkor megint üldözték az ellenségek, s [Jézus] bebújt a fenyőfa alá, s a fenyőfa szépen a lombját leengedte, s az ellenség elment, s nem bántották egyáltalán. S aszondta:

–Téged megáldlak, hogy a leveled mindig, egész éven keresztül zöld legyen!

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

A cigány szerencséje

7. Még egyet mondott édesanyám, Isten nyugtassa, hogy hát a cigánnak mért van szerencséje. Hogy Jézust amikor feszítették föl a keresztre, négy szög vót elészereelve. S amíg a kezeire beléverték a szeget, a cigány az egyik szeget ellopta. S akkor a másikat, a lábát így összetették, s egy kínnal mind a két lábát átlukasztották. S Jézus aszondta:

– Cigán, engem egy kínoztól megmentettél, és megáldlak téged, hogy nem kell dógozzál, örökké pénzed lesz neked!

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

Történeti mondák

A Hunyadi János nevével ijesztett törökök

8. Például a törökök úgy ijesztik a gyerekeket, hogy: „Hallgass, mert jó Hunyadi!” Hunyadi mikor kihajtotta a törököket, otthon a kicsikéket úgy fenytették: „Jó Hunyadi, ne sírj!”

[Ezt honnan ismeri?] Én Győr Mihály bácsitól hallottam. Öreg bácsi vót...

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

Mátyás király és a kolozsvári bíró

9. Az igazságos király vót. Amikor a méterfára ráírta a nevit. Hát civil, munkás ruhába ment, s odatették méterfa rakni, s mindegyikre... nem mindegyikre, jó párra ráírta a nevit. S akkor jött királyi ruhába. Szétbontotta, s meglátta. A község vezetője ott vót, a bíró. S:

– Ne, ez és ez, és ez! – Azt parancsolta: – Úgy verjétek meg, hogy itt előttem haljon meg!

Igaz lehetett ez.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

10. Én úgy ismerem, hogy Mátyás király felöltözött, hogy lássa meg a parasztnak az életjét, és hogy odament, és ugye hogy ott dógoztatták, s aztán leleplezte.

(Gyergyóholló – Ferenc Magdolna, 2016)

Bákainé ugratása

11. Bákainé szárhegyi vót. S a mendemonda szerint akkorát ugratott a lóval, hogy ott a Gődüccön a lába nyoma látszik a sziklában. Úgyhogy óriási távolság.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

Mondák a tatárokról

A kutyafejű tatárok

12. [Az nem volt szólásban, hogy kutyafejű tatárok?]

Dehogynem. S magyarázták es, hogy riasztásképpen milyen maszkokat öltöttek. Hogy az ellenség riadjon meg tőlük. Kutyaformát s mászt öltöttek, s mindent tettek a fejükre.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

A tatárok ellen vitézkedő asszonyok

13. A szobrot, a Szűz Mária szobrot [a csíksomlyói Szűzanya szobrát] kivitték vót a mezőre. És osztán ott össze akarták törni, s akkor az asszonyok összegyűltek, s elkergették a tatárokat, s visszavitték.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

14. Ahogy csak lehetett, úgy a tatárokat leverték az asszonyok. Az asszonyok vótak a harcosok.

(Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 2016)

A gyergyói Tatárhágó és Kárhágó

15. A Tatárhágót azért mondták, mer a tatár támadások idején talán itt mentek köröszül, s megközelítették Gyergyószentmiklóst, a Gyergyói-medencét innen rohanták meg. Ha igaz. És ott

van egy Kárhágó, ahol elverték a tatárokat, s azért lett Kárhágó. Ottan ilyeténnek nevezik, a gyergyói oldalon, a túlsó oldalon.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

A szárhegyi Tatárdomb

16. Szárhegyen van a Tatárdomb. Ott sok tatár vót eltemetve. Mondták, hogy a férfiak el vótak vive háborúba, s a nők osztán kaszákkal, mivel, s ott lekaszabták [a tatárokat], s rakásba [temették őket]. Mikor én gyerek vótam, s vitték akkor még kirándulni, akkor még ténleg olyan nagy vót a domb.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

17. Osztán itt a Tatárdombnál Szárhegyen ott valami sejmékes terület vót abba az időbe. S a monda szerint az asszonyok kiraktak ilyen káposztafőző fazekakat, s mindent, hogy a tatárok gondolják, ott vannak elbúva, s oda belécsalták, s ott elverték őket, s sokat lemészároltak, s ott vannak elhantolva. Tatárdomb, úgy híják, látszik most is.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

18. A Tatárdomb máskülönb... Ditró és Szárhegy közt ott van egy domb. Felállítottak ott, kicsit mocsaras ott a hely, s akkor olyan sok. Aszidték a tatárok, hogy az egy nagy hadsereg, egy olyan hadseregnek nézett ki. Aztán leölték a tatárokat, hátból megtámadták. Osztán ez egy olyan csel vót, s nagyon sok [tatár meghalt]. S a domb most is ott van.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

Ferenc József Gyergyóban (A cengelléri turulos szobor eredete)

19. Vót egy szobor fent a Cengelléren. Turulmadarak vótak, három madár. Azt amit mondott Madarass Józsi bácsi, hogy elvitték onnan, s Bukurestbe valamelyik stadionban ott vannak. Úgy mondták, hogy turulmadár, annak emlékére, hogy három király ott találkozott. A magyar, az osztrák meg a német király. S azért, hogy ott találkoztak ők, annak az emlékére építették azt a szobrot. Hadgyakorlat vót, ilyen békés hadgyakorlat. És ott, miután vége vót a hadgyakorlatnak, annak az emlékére építették azt a szobrot.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

20. Édesanyám úgy mondta, hogy Ferenc Jóska járt ott. Édesanyám úgy emlékezett, hogy eljött idáig a határra – ott határ vót –, s annak az emlékére, neki az emlékére [állították a szobrot], édesanyám így tudta. Annak az emlékére, hogy Ferenc Jóska eljárt odáig. Ferenc József császár.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

21. A Cengelléren ott találkozott három király. Ott találkoztak, s annak az emlékére építették a szobrot.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

Az első világháború

22. Az első világháborúba itt álló front vót. Itt a Havasba vót a magyarok, s Hegyesbe az oroszok. Az apám beszélte s nagybátyám. S egy évig álló front vót. Itt teli vót barakkal, nem vótak ilyen civil házak, barakkok, s katonaság Gyergyó vidékéről.

(Hágó – Madarass József, 2016)

A második világháború

A magyar bevonulás

23. Olyan es vót, hogy az anyját temették, s ők a szénáshíúból nézték, mert nyilvánosan nem jelenhettek meg. Akik lemenekültek innen románok. [De hát a magyarok nem bántották a románokat, amikor bejöttek.] De biza bántották. Megverték, az ingeket levágták. Régebb népviseletbe jártak a románok, sokáig. Az inge ki vót eresztve, az vót az ősi, s a magyarok a bicskával levágták.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

Az áruló románok

24. Mikor bejöttek a magyarok, mikor Észak-Erdélyt visszaszabták, akkor innét a románság lemenekült a határon túlra, mer' minnyá' itt van a határ nem messze tőlünk. És behozták az oroszokat az ösvényeken, s az erődítmények úgy maradtak. Alig tudtak kimenekülni a magyarok, mert jöttek be az oroszok az ösvényeken.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit és Majorán Pál, 2016)

A borszéki borvíztöltő üzem privatizációja

25. Meg akarták venni, úgy akarták a borvizet, hogy a régi töltődét vegyék meg a helybeliek. Mert még mind állami volt. S amikor akarták eztet, így mondták, privatizálják, magánosítják, s akkor aszongyák, hogy talán ezeket elhívták gyűlésbe – két helybeli ember, vezetők, az egyik igazgató vót, s a másik mellette –, elhívták Bukurestbe. Hogy osztán... így mondják az emberek, arra gondolnak, hogy micsináltak? Aszongyák, hogy biztos valahogy megsugarazták őket. Hát az egyik gyomorrákkal, a másik tüdőrákkal... egy éven belül elment mind a kettő. S osztán akkor nem vót, aki ésszel megvegye, s megvettek mindent a volt szekusok.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Történelmi emlékek

A régi országút

26. Itt jártak keresztül Gyergyó felé, itt vót a régi út. Gyergyónak menyen, a Szent Anna-kápolnán menyen bé, Pricskén keresztül, ahol vótak a vámházak. De má nyoma sincs.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

27. Én is hallottam, hogy Gyergyó felé itt Hágótón túl vezetett a régi országút. De ez még nagyapámék ideje előtt vót.

(Recefalva – Illés Mária, 2016)

28. Tudom azt, hogy itt ez egy olyan hegyes vidék, s csak egy ösvén vót Gyergyóból bé. Lóháton jártak Gyergyóból be addig. Ditróból. Ditró felől. Gyergyó s Ditró, s úgy jöttek bé ide lóháton, ösvén vót. Osztán elszaporodtak.

(Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 2016)

A gyergyóremetei remete

29. Ditró az öregebb község, onnan származnak a Puskások. Remetén egy remete lakott, ott erdőség volt.

(Gyergyótölgyes – Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 5946/4. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1954)

A néhai Cengellér

30. Már nem is laknak ott. Valamikor ott a tetőn is település vót, falu vót. Iskola is vót. Cengellérről beköltöztek. Olyan háromszázan-négyszázan vótak. Beköltöztek Ditróba.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

A határkövek

31. Itt a határ, én jártam a határon itten, '59-ben még a határ még végig megvót. Mert édesapám a határőrségen vót katona, sokszor magyarázta. S '59-ben jártam én a Báraszón, mentünk fel, s határon kellett végigmenni, mentünk ilyen fekete kokoly-szát s pirossat szedni, s határon mentünk, s akkor még ilyen szép határkövek vótak, fel vótak rakva szépen. De Ceauşescu aztán '66-ba, emlékszem, mondták, hogy katonaságot hoztak ki, s a határköveket elpucolták. Most nem lehet határkövet látni.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Helyi mondák

Alapítási mondák

Hágótó eredete

32. Ez Hágótó... mert innet kezdtek hágni a tatárok, a gerincen keresztül Gyergyó fele. Valamikor, mikor a Mária Terézia idejibe vót a határőrség, s a szüleink szerint a Gyergyó, például a város a határőrségért kapott rengeteg hegyet, völgyet. Aztán nem tudom, hányban csináltak egy privatizációt, arányosításnak hitták. Például az én szüleim ahogy magyarázták, a Gyergyói-medencébe' akinek belterülete vót, szántó, ilyesmi, annak arányában adtak erdőt, s minél távolabb esett az erdő, annál nagyobb darabot adtak. No, ilyen vót az arányosítás. Sok kan-kós pácás analfabéta nagy gazdag ember vót Gyergyóban abba az időbe. S ahogy magyarázta nagybátyám, az okosabb öregek ott vótak a Zöld Békába, a vendéglőbe. S akinek kevés birtoka vót, csak egy kicsi, annak is vót egy kicsi joga. S a jogot borral, evel-aval vették meg a szegényebb, tudatlanabb emberektől. Így beszéltek az esti beszélgetésekben az öregek.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

33. Itt pedig úgy alakult, hogy nagy birtokot kaptak az arravaló tudományosok, a gyergyói emberek az arányosítással. Akkor kezdtek állapot tartani, szénát csináltak, s akkor ilyen pásztor-emberek, zsellérek itt is teleltek, így honosodott ide pár család. Az én apám mikor idekerült, azt mondta, hogy csak nyolc család vót törzslakó itt, tősgyökeres egyén.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

A csíksomlyói búcsújárás eredete

34. Hát a búcsújárás attól van, mióta reformálni akarta Mária Terézia s kormányja. S jöttek a katonaság. Alfaluból István pap összegyűjtötte a népet, s oda felvonultak azokból a falvakból mind. S a nők s a gyermekek ott maradtak a templomban, imádkoztak, s a férfiak kimentek, várták a hadsereget. S a fákat bevágták, hogy dőljenek. S aszondták, ha ződ ággal jönnek vissza, akkor győztek. Osztán jöttek, s legyőzték, s nem tudták megreformálni, hogy reformátusok legyenek. Ott Udvarhely környékin mind reformátusok lettek, de itt nem. Annak az emlékre van minden évbe a búcsú.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

35. Amikor a vallási háború vót, akkor a férfiak kimentek a hegyre, s az asszonyok bent imádkoztak, s hogy hirtelen meg-térültek. Ugye levágták a fákat, és olyan csodálatos módon meg-térültek a háborúsok, azért es mindig ilyen zöld ággal jönnek a búcsúval, az emberek osztán ilyen ződ ággal jöttek bé, hogy győztek.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

A gyergyótölgyesi templom építése

36. A tölgyesi templom mennyezetét forró mésszel oltották meg. A boltívet.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

A csalhói kővé vált asszony

37. Az a Dótyia, úgy hitták. Úgy felőtöztél, mint Dótyia – szokták mondani arra, aki nagyon felőtöztött. Hát vártak, addig várta ott, az urát várta a háborúból, hogy osztán ott kővé vált addig. S most is ott van, most is várja a háborúból haza az urát.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A megjelölt kacska

38. Legendája van ennek. Hát azt mondták az én gyerekko-romba, egy kacsát bedobtak [a Likas nevű zombolyba], s Damukon jött ki, a Békás-szoroson alul, ott jött ki a kacska. Ez csak mese.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

A gyergyótölgyesi Hazug temető

39. A Hegyes alatt ott megint temető vót, ott a Cibilikbe. S akkor az úr azt kérdezte, amikor a Vár-patakon felmentünk ahhoz a kápolnához, hogy milyen temető az? Az egy hazug temető! Hazug temető. Azért csinálták, hogy mutassák meg, hogy románok laktak itt. Ott halott román egyetlen egy sincs.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

Betyármondák

Blénesi

40. Vót egy itt Gyergyó vidékén, vót az a Blénesi. Az tölgyesi vót. Hát én nem tudom, mit csinált, de azt tudom, hogy az én apám, valami távoli rokonok is vótak, az én apámtól egyszer kivállalt valami erdei útát csinálni, s fölpackolták, s úgy elment, hogy többet soha nem látta senki. Blénesi István. Tölgyesi vót. S az én szüleim szerint az apja úgy szégyellte, Blénesi Jóska vót az apja. Hollóba vót egy kicsi gyára, s úgy szégyellte, hogy vérdíjat tűzött ki, hogy a fiát valaki irtsa ki. Úgy szégyellte. Aztán börtönben halt meg.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

Mikulica

41. Vót egy, édesapám sokat mesél róla, de az román vót, Mikulica. Az román vót. Na az vót. De az olyan betyár vót, úgyhogy a szegényeket segítette. Olyan vót, mint Rózsa Sándor. A szegényeket segítette, s a gazdagok nagyon féltek tőle. Másképp nagy gazdag vót, nagy birtokjai vótak, erdői vótak, minden.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

42. S van itt, Hollósorkán vót itt egy még. Mondták... mer Hollósorkán ott vót egy gyár, fagyár, s vót egy olyan betyár itt, aki kiment – mert vótak, akik az ételt adták. S osztán hogy az kiosztotta az embereknek, s túnt el, s azt mondogatták. Megkötözte a gyárost, s ami vót élelem az üzletbe, azt mind kiosztotta a munkásoknak. Ezeket emlékszem, hogy magyarázták, még apósoméktől hallottam.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Kincsmondák

A kincs kigyúl

43. Az én időmbe sokat meséltek az öregek, hogy itt is gyúlt ki, ott is, osztán mondtak olyant, hogy kivették az üstöt – de nem biztos. Az nagy divat volt, a kincs. Látták, hogy kigyúlt, s futott a láng a kaszálon végig. Úgy mondták, hogy arany van valahol elásva, de az nem valószínű, legenda. S hogy átok kíséri, mondták.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

44. Hallottuk édesanyámtól, hogy úgy éjszaka kigyúlt az, úgy világított. S akkor osztán keresték.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

Szerencsés kincstalálás

45. Valamennyi idő után az arany tisztítsa magát, kigyúl. Kigyúl és oly kék lánggal ég. S onnan tudták meg, hogy ott a bánya alatt kaptak meg, Nyisztor Ilia egy adag aranyat. Bőrbe vót téve, de a bőr el vót hasadva, csak az arany.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

46. Az öreg Puskás '48-ban egy szűr aranyat hozott. (Gyergyótölgyes – Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 5946/5. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1954)

Elátkozott kincs

47. Átok alatt eltett pénz minden 7 évben kigyúl – 12 óra. Egy helyt a nagykapu közt ég a tűz, valami rozsdája van, az ég le róla, s addig ég, míg valaki meg nem látja. Az ilyen pénzt az ördögök veszik által. Ahol kigyúlt, onnan vándorol. Egyik ember meglátta, ki akarta ásni, megszólalt egy hang:

– Mit adsz érte?

– Mit kérsz?

– A családból egyet.

A nagyobbik fiát akarta, ki rosszabb volt, de a kisebbiket kérték. Kiásta a pénzt, vitte be, a házba a kisebb fiát halva találta. Nemsokára meghalt a felesége is, a nagyobb fia háborúba maradt, állatjai elpusztultak, úgy élt egymagába a pénzből, de nem tudott mit csinálni vele.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 99.)

48. Hallottam én is, így csak anyósoméktől hallottam, hogy Hollósorkán elástak [kincset], s hogy este égett, látszott a fény. S akkor meglesték, s na osztán kiásták, de ez el vót átkozva, így mondták. És az a család tönkrement osztán. Nagyon jó gazdag vót, s utána meggazdagodott, sok mindent vettek, s milyen szerencsétlenek lettek, leépültek egészen. Mer' mondták vót, hogy igen, mert az üstbe megkapták azt az aranyat, s abból vették a birtokokat, de nem vót szerencse semmihez.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Legendák

A csíksomlyói kegyszobor

A Mária-szobor tekintete

49. Akárhol állsz, úgy mintha mindig téged nézne.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A könnyező kegyszobor

50. A csíksomlyói Szűzanya szobra könnyezik, azt mondták, azt hallottam.

(Hágótó – Lukács Mária, 2016)

51. Hogy könnyezik, azt is hallottam.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

52. Hallottam hogyne: könnyező Szűzanya.

(Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 2016)

A megnehezdedő kegyszobor

53. El akarták szállítani a szobrot. Nem tudták. Olyan nehéz vót, hogy nem tudták. Megnehezedett a szobor. Hat ökörrrel húzták, úgysem tudták elvinni a szobrot. A nyakán még most is látszik a drótnak a helye. Ilyen csodák történtek, azért van ott olyan hatalmas búcsújárás.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál és Csergő Margit, 2016)

54. A tatárok el akarták hurcolni a Szűzanya szobrát, s nem tudták. Olyan nehéz lett, azt mondták, hogy olyan nehéz lett, hogy nem tudták egyáltalán. A templomajtóig kihozták, s tovább nem tudták elhozni. Aztán a ferencesek visszavitték. Hát ugye van egy kardvágása neki itt. Azt mondták vót annak idején, így halottam, hogy annak, aki a kardot odavágta, a keze lebévult osztán, annak a katonának.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

A segítő Szűzanya

55. Sok csoda történt, sok. Aki egyszer kéréssel fordult... Én magam meg vagyok győződve, hogy nem ingyen jártam Csíksomlyóra. S nem egyszer. S amire a Szűzanyát kértem, mindig megsegített. Én amire kértem a Szűzanyát, mindig megsegített. Mindig gyermekekkel, ha vizsgáztak, odamentem, s misét fizettem.

(Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 2016)

56. Például én is mikor mentem búcsúra, hát sokat nem kértem a Szűzanyától, csak egészen kicsi dógokat. S olyan hamar teljesített! Például az egyik fiam nehéz helyt dógozott, egy nehéz munkahelyt. S kértem a Szűzanyát, amikor elmentem, hogy adjon neki valamit, könnyítsen a sorsán. Hát ahogy én a búcsúról hazajöttem, a következő héten hívták is fel interjúra [a borvíztöltő üzembel], s a következő héten már állott is munkába. Ilyen hamar tud segíteni.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A segítő Mária-kép

57. Például az én férjem... a bukszájába vót egy Szűzanya-kép. És a férjem ilyen rönköt szállított aval a nagy remorkákkal annak idején. S ez vót '73-ba-'74-be, ilyesmi. Tavasszal felmen-

tek ide rakni fákat, s fentről ő rakta a fát. Tavasz vót, a féljel meg vót lágyulva a föld, de alul még jeges vót. S ő huzatta fel. Mikor majdnem meg vót rakva, akkor egy fa megbillent, s ezek kicsúsztak. S ő hogy állott egy ilyen patak szélén – de a patak körülbelül két-három méteres mélyen vót. És aszondta, hogy látta, hogy billen, hogy esik bé, le akart ugrani, s megcsúszott, s béesett a patakba. S aszondta, csak annyit mondott: „Én Istenem, most meghalok!” Ennyi vót, s má' esett is rá a remorka fa. S aszongya, mikor kinyitja a szemit, hát érezte, hogy nem halt meg, nem fáj semmi. Aszongya: kezdi mozgatni a lábát, hogy mi szorult bé? Mozgassa a lábát: hát nem szorult bé a két lába, nem. Mozgassa így a karját: az se. S aszongya: elől lát egy lyukat, s szépen kibújt. Az emberek, a traktorista jött bé, hozta be a fát, mindenki fogta a fejét, mikor meglátta, hogy Jenő leesett, a remorka rea a fára, s így a fejit fogta, ne: Jenőnek vége! – így mondták is. És ő egyszer kiállt. Ő úgy esett, hogy ott megmenekült. S hazajött, s így leült a divánra, s aszongya:

– Te, én nem tudom, nem hiszem el, hogy még meg se ütköztem. Én nem tudom elhinni, hogy ép vagyok, s még meg se ütköztem!

S azután is mondtam én, hogy a Szüzanya képit azt hordozta.

Me' az is hogy vót nála: egy szegény ember, valaki, nagy nyomorúsággal vót, s le vót menve oda, ahol vótak olyan papok, akik imádkoztak, minden, román papok, s a férjem felvette itt Hollósorkán, s elvitte Toplicára. S az elpanaszkodta, hogy menyinyi baja vót neki, hogy má' nem tudta, s elment, miséket fizetett, minden. Mikor Toplicán ki akarta fizetni, akkor nem vette el a pénzt. Aszondta:

– Nem, nem, maga csak menjen tovább, Isten segítse!

– Hát akkor – aszongya – fizetésből ezt a Mária-képet magának adom!

Még most is megvan a bukszába az a Mária-kép, s azt mindig magánál hordotta. Aztán mondtam neki, mi jártunk Somlyóra, és sok minden búcsúra igyekeztünk menni, mondtam: „Tudd meg, a Szüzanya megmentett!”

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Két kegyes álom

58. Minden 3 órákor végzem az Irgalmasság olvasóját. S hátra vótam menve a kertbe, s jöttem elé, és korábban jöttem tíz-tizenöt perccel a 3 óránál. S olyan álmos lettem, s ledőltem. S ahogy ledőltem, hát olyan szép fényt láttam így előttem, mint ahogy van a' ajtó, s az Úrjézus képjit, az, amelyik az Irgalmasság képje mellett van, képszerűen mosolyogva, de jobban mosolygott, mint a képen. Engem olyan boldogság fogott el! Kétszer így az a kép jelent meg, s így belébredtem. De olyan boldogság vót! S akkor hamar visszahunytam a szememet, de mán többet nem láttam semmit.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

59. Két hétre ugyanúgy akkor megint láttam egy fényt, a Szüzanya képjit. Fogta a szent fiát, a halottat, s ezen a karján [a bal karján] vót, s fogta a szent fiát abba a fénybe. S abba is belébredtem. Attól a fénytől olyan boldogság fogott el, hogy mind nyílt ki a szemem aztán. Olyan szép vót.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Bűn és bűnhődés

A holdfolt eredete II.

60. A pásztor bocskorát, kapcáját a fűre kiteríti száradni, hogy a hódvilág megszáritsa. Lefekszik, felébred, a kapcája a harmattól megvizült, sajnálja, bele akar löni, de a hold felszívja.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 84.)

Ünneprontók

61. Már nem mondom meg, hogy ki vót, Ilyés Katinak egy öccse. Ment fel az erdőbe dőgozni, ünnep vót, valami nagy ünnep vót. S mondták neki, hogy:

– Ne menj, mert máma ünnep!

S ott a fa megütte. Ilyen történt, ez igaz.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

62. Egy alkalommal, nem akarok nevet mondani, ment az ember vasárnap kaszával itt fel. Mondom, a nevire szólítottam. S:

– Hova menyen máma vasárnap? S hova menyen kaszával?

S aszongya, hogy:

– A kaszának nincs ünnepe!

Mondom:

– De a magyar embernek van! S a katolikusnak.

S:

– Engemet nem érdekel – aszongya –, szénát kell csináljak!

Az utolsó szénacsínálása vót: azon az őszön meghalt. Ezt saját tapasztalatból beszélem.

(Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 2016)

Hiedelemmondák

Előjelek

A háború előjele

63. A napfogyatkozás világváltozást, háborút jelent. Égi jel Istentől.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNAR R 91. IV. 86.)

A romániai forradalom előjele

64. Most a forradalom előtt vót égi jel. Az a tűz. Úgy láttuk, mintha a hegyen túl nagy tűz vóna. S tüzoltók is vonultak ki, de nem volt semmi. Itt úgy láttuk, mintha a Vereskő hátánál égett vóna – ez vót novemberbe. S úgy hitték, hogy tűz van.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A halál előjele

65. Mikor Gál Jenő meghalt, ugye elment Vásárhelyre, hogy operálják meg, másnap... Vót egy nagy csillár, s az leesett, s összetörött a csillár. S osztán kapták a hírt is, hogy meghalt. Ilyen, ez igen, ez történt.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

66. A keresztanyámnak, Majorán Imrénének meghalt a férje, s azelőtt három nappal a fekete hollók, a halálmadarak ott vótak a körtefáján. Ott ültek, mind hessegett, s elhajtotta. Aztán bekövetkezett a baj, s meg kellett haljon édesapámnak a testvére. Úgyhogy azok is jelek.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

67. Baunkol, aszondták, akkor a kutya. Úgy, mint a farkasok, baunkol. S volt, hogy rá néhány napra bekövetkezett a haláleset.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A Halál

68. Még vót egy, csakugyan lent vót egy fiatalasszon, s mondta, hogy meghalt a nagybátyja, azoknak nem vót gyermekek. S ezt édesanyámék magyarázták, s ez egy fiatal leán vót, olyan tizenennyolc éves, mikor jött fel, bément az asszon, hogy nézze meg a gyermekeket, s ő aszondta, hogy mintha most is látná, egy olyan magos, fehér ruhás alakot ott a kertjikbe, sírt, olyan furcsán sírt, s ott jött fel. S mondta neki:

– Berta, nézd meg! – aszongya.

– Hagyj békit, a Halál, hadd menjen az útján!

S aszongyák, hogy másnap eltemették az öregeket. S rea három napra a temetés után meghalt ez a fiatalasszon is.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Visszajáró halott

Hazajáró halott

69. Hát az én uram is meghalt tíz éve. Hat hétig mondjuk, aszongyák, hogy a lelke jár. Úgy hallottam éjjel, mintha jőne a tornácon valaki. Vagy éjjel, arra ébredtem meg, hogy az ajtó nyílik.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

70. Cibi Lajosné, mikor meghalt a férje, aszongya nekem, hogy: „Pali, nem hazudok, jer’ oda, nézd meg, a kredencből a poharak mind le vannak esve, és esze vannak törve!” Ez megtörtént.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

71. Miután meghalt a férjem, felültem oda az ágyra, s imádkoztam este, s sírtam. Na azt mondtam, mondom:

– Úgy elmentél, még el se köszöntél!

Másr nem ment el dolgozni, hogy ne köszönjön el. S azon az éjen megláttam álmomban. A szobából kijött, megölelt, megcsókolt, s aszondta:

– Magdus, erősítsd magadot, ez Isten akarata vót. S te erősítsd magadot, s a gyermekeket tartsd össze!

De olyan tisztán láttam, s még most is mintha hallanám a hangját. Rea egy hétre, hogy el vót temetve.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

72. Vót itt egy kankutya, úgy hitták, a Buksi kutya. Hát mikor Jenő meghalt, én nem tudom, miccsinált a kutya, állandóan feküdt oda az ajtóba. S a leányom reggel 5 órakor ment, s aszongya:

– Né, Buksi megint itt van az ajtóba!

Oda le vót feküve, vigyázott reám. Én még imádkoztam, s visszaaluszok, s hát egyszer így kettő koppanás az ajtónál, s valaki ment így... éreztem azt az erős... mert nagyobb vót a férjem, olyan erős nyomást béfelé. S én arra szondtam: „Édes Jóistenem... vagy drága Szűzanyám!...” – valami ilyesmit mondtam, s osztán az eltűnt. S aztán többet egyáltalán nem láttam.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

73. Vagy egyik éjszaka, csak csakis azelőtt halt meg a férje nem sokkal, és abba ébredt meg, hogy kelti a férje:

– Kelj föl, mert a bornyú kinn van az udvaron! Kel fel! – költötte.

És ki is ment, s valóban ott vót, kiszabadult, s kinn vót az udvaron. Tehát ilyesmik.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

74. Régebb mondták, hogy visszajött. Például ebbe a kicsi házba lakott az asszon, s ugye akkor es nehézségek vótak, s a férje elment, hogy a fogát huzassa ki, s befertőzték, s meghalt. S kijárt oda a tornáca, s itt a temető, s sírt: „Gyere haza, itt hagytlál a gyermekekkel!...” S azt mondták, ezt anyósa magyarázta, me’ én még má’ még nem vótam itt, hogy visszajött a férje minden este. De osztán a nő má’ izzadt le, és olyan zavart öltött. És akkor aztán összehívták az asszonyokat, s imádkoztak szenteltvízzel. S aszondták, hogy nem szabad siratni a halottat visszafelé, mert akkor nem tud nyugodni, s nem hagy békit osztán. Ezt magyarázták.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

A halott vőlegény

75. Nagypám mesélte, hogy a háborúból erőst várta a legényt a leán, erősen-erősen várta haza, hogy jöjjön haza. S akkor egyszer megjelent egy nagy fehér lovon a legén, s mondta, hogy:

– Pakold össze a ruhádat, gyere, mert viszlek!

S a leán összepakolt, mennyit egy kicsi kendőbe, s felült a lóra, s vitte a legén a leánt. S akkor kérdezte, mondta a legén:

– Jaj de szépen süt a hold, megy egy élő s megy egy holt. S félsz-e, édes Iluskám?

S a leán aszondta:

– Hogy félnék, mikor veled vagyok?

Mentek, nagyon sokat mentek, akkor bétértek egy temetőbe. A temetőbe ott vót egy sír, meg vót nyitva, s akkor mondta a leánnak, hogy:

– Menjél be oda.

A leán nem akart, azt mondta a legénynek, hogy menjen ő elől. A legén odament, s ő avval a csomagjával bédugta a likat, s megfutamadott. Látott valahol messzebb egy házat, s viláosság vót, oda bément, de közbe ott is egy halott vót a ravatalon. Há bebútt a ravatal alá, de más a legén az ajtóba vót, mán dörgetett. Vót a rózsafüzér nála, a rózsafüzért az ajtóra tekerte. Oszt akkor kint kötötte:

– Kelj föl, hótt pajtás, mer’ élő van a házban!

S akkor felkelt, az egyik lábát leeresztette.

– Kelj föl, hótt pajtás, mer’ élő van a házban!

Leeresztette a másik lábát. Újra mondta:

– Kelj föl, hótt pajtás, mer’ élő van a házban!

S akkor felült a halott. Odament az ajtóhoz, s azt mondta, hogy nem tudja kinyitani, mer’ egy nagy lánc van az ajtón. Osztán ott addig kezdték az ajtót, hogy nyítsák ki, osztán kezdtek szólni a kakasok, osztán el kellett menjenek, el kellett tűnjenek.

S a leánt olyan messze elvitte akkor éjjel, hogy a leánnak egy évibe került, ameddig hazatalált. Egy év után talált haza a leán. De osztán már nem élt sokat, hazament, s osztán meghalt. Nagyanám sokszor elmesélte ezt.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

Tetszhalott

76. Itt nem vót, de máshol igen. Aztán meglátták álomba, és kiásták, és meg vót fordulva a koporsóban. Ilyent hallottam.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

A külső lélek

77. Kevesen tudnak róla. Egy helyen mesélték: leültek, s elálmosodtak, az egyik elaludt, s bogár jött ki az orrából, s olyan

volt, mintha meg lett volna halva, s addig olyan volt, míg a bogár vissza nem mászott.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 90–91.)

Lidérc

A lidérc kötőrúd alakban

78. Aztán éjjel mentek, piros vót, mint egy kötőrúd, úgy ment. Hát a' csillaghullás lehetett. De lidércnek mondták.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

Lidércszerető

79. Ló-, kacsa- vagy lúdlábú férfi vagy asszony alakjában jelenik meg, tüzet fosott, estéenként felszökött a szarufára.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 99.)

80. Dolgoztak az erdőn, s egy feleség ebédet vitt ki. Mondja a másíknak:

– Mit szólnál, ha a feleség itt lenne?

Meg is jelent a felesége, s kiterítette az ételt, hogy egyenek. S valamelyik megpillantotta, hogy olyan lábai vannak, mint a libának. S aszongya:

– Szent Isten, ennek lúdlába van, s hát ez nem a te feleséged!

S tüzelt, s azzal eltűnt.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 119.)

81. Ilyen lidércmeséket nagyanyámtól hallottam. [*Libalába van.* – egy másik jelenlévő adatközlő megjegyzése.] Egy leánhoz járt a legény udvarolni. És aztán a leán leejtette a villát vagy a bicskát. Amikor lenézett: hát lúdlába vót. Mer' gyanakodtak, hogy az nem valami rendes, nem rendes legény. Osztán aszondták neki, elengedték, aszondták, hogy oda soha többet ne menjen.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A kincshozó

82. Boszorkán, akinek lúdlába vót. Azt má' mi nem értük, mü má' nem láttuk azokat... Fekete tyúknak első tojását magyarázták, ki kellett, hogy keltse a hóna alatt. Abból lett egy látható alak: vagy egy kigyó vagy béka. Amíg ő azt kötötte, az alatt kellett csináljon egy kicsi asztalt. Vasszeg egyáltalán ne legyen benne. Amikor közeledett az idő, hogy kikeljen a tojás, lüderc vagy valami legyen belőle, el kellett hogy menjen útkereszteződéshez. Éjjel 12 órától 1-ig kellett üljön azon az asztalon, s akkor kikelt az az állat neki. Annak állandóan munkát kellett adjon, el kellett foglalja, mert ha nem nem, őt kínozza. Más rendes ember megrogálásával, pénzt lopott, marhabeli kár. Mindenütt vitte magával nád szatyrokban. Kincshozónak is hívták. Át kellett adni, mert ha nem tudta, kínok között halt meg. Istenre nem gondolt, amikor kiköltötte, s azért meg kellett bűnhődnie.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 118.)

Boszorkány

A boszorkányság jele

83. Élt a falu végén egy öreg boszorkány. A lovak nem tudtak túlmenni a házától, kornyoltak.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 103.)

A tej elvitele

84. Régebben hittek abban, hogy elveszik a tehéntől a tejet. Hogy vót olyan valaki, aki értette. Csak megsimogatta a tehent, vagy felvette a nyomát, a földet, s máris nem volt tej. Elvitte a tejet az ő tehenébe. De ez ma már nincs meg.

(Recefalva – Illés Mária, 2016)

85. Erős Sándorné, Ilona néni a tehen nyomából vett fel sarat, elvitte, s ennek a tejit elvitte.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

86. A boszorkány kozsokot vesz magára, s meg tudja fejni a karót. Megguruzsálja az esztenán a kutyákat, a pásztorokat megijeszti, s megfeji az állatokat.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 103.)

87. Valamilyet olyant tudott az az illető, gurucsált vagy micsinált, hogy itt a tehenek esszefuttak, s ő a fuszulykakarót megfejte. A tehenek meg bőgtek.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

88. Osztán az az öregasszon, én azt az öregasszont ismerem, úgy mondták, Ilona néni. Mikor beteg lett, mikor má' abba a korba vót, feljött egy tejes sétárral, hazulról, másfél kilométerről feljött oda, ahol laktunk, s akkor mikor visszafelé ment, elesett, s a tejes sétár úgy görögött, s ő úgy mászott utána. S édesanyám nézte az ablakból, s aszongya, hogy:

– Na nézd meg – aszongya –, most le kell számoljon az a sok rosszról!

Eztet így százszázalékosan tudom.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

A rontó személy mágikus megverése

89. Az ekének a hosszúvasát meg kell veresíteni, s akkor a tehen rá kell, hogy vizeljen, s akkor annak, aki elvette a tejet, az arca östzeég. Mások a megtüzesített ekevasra ráfejnek, ráolvasnak.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 105–106.)

90. Édesanyámnak a szüleinek rengeteg problémája vót, a sógorasszonya vót olyan, hogy evvel foglalkozott. De megbüntette a Jóisten azután. Az olyan vót, hogy ha észrevette, hogy valakinek megbornyúzott a tehené, odament valamiér' kőcsön. S nagytata mondta vót a feleséginek, hogy ne adjon semmit ki azon a nap senkinek – mer' előre tudták, hogy ki. Nehogy a tehen... Osztán vót ilyen asszon, lenn egy asszon, akihez bementek, s vizet csinált, az megmonda, ilyen babonasággal, hogy tegyenek le nem tudom mifélet, s hogy üsse, oszt hogy tegyen egy kabátot rea, s azt a vízzel locsolja meg, s üsse, s meglássa, hogy arrafelé menyen egy asszony, aki azt fogja kérni. S ugy is vót. S osztán rea három napra vagy négy napra visszajött a tej, de többet nem vót olyan a tej, olyan zsíros, hanem olyan híg teje vót a tehennek.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

91. Három mogyoróágot vágnak az erdőben, s úgy kell behozni az erdőből, hogy ne nézzen vissza, s ezzel a három vesszővel verni kell az istállóban lévő fejkabátot. S ilyenkor azt verik, aki elvette a tejet.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 105.)

92. Balkézzele le kell vágni két nagy mogyorófaágot, balkézzele hazavinni, balkézzebe fogva a két bottal ütni a pokrócot, amivel beakarják a bornyút. Jelentkezett a tolvaj jajgatva, mert őt ütötték.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 106.)

93. Kimén az erdőbe, balon viszi a fejszét, balon levág egy mogyoróágot, balon szárítsa, s balon veri a zsákokat vagy kisbundát, s aki elvitte a tejet, megjelenik.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 106.)

94. Vagy mikor bornyuzott első borjával a tehen, akkor az első fess tejből megfejték, s eltette. Mikor elvették a tehen tejét, akkor azt a fess tejet... kiment a hegyre, és hátrafelülről levágott egy mogyorófát. Béhozta, s akkor az illető asszon odament, aki hibás vót. Leült...

– No én menjek, menjek... – de nem tudott elmenni.
Az illető a mogyorófával úgy megverte. Erről hallottam.
(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

95. Egy szenet megveresítenek, s a tehenből frissen fejt tejjel leöntik, s ráütnek egy bottal, s akkorát durran. Ilyenkor meglóvik azt, aki [a tejet] elvette.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 105.)

96. A seprűbe tút szúrnak, s a boszorkány megjelenik, mert őt szúrják, őt verik.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 106.)

A rontó személy mágikus elfogása

97. Balog cigánykovácsal csináltak egy négyágú villát, belefűzik balra a láncba. S mikor befűzték, beállítják, este elrendezik, s bémenni bé tud, de kijönni nem tud a tejelvevő, s elfogják.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 106.)

98. Seprűt seprűjénél felfelé az ajtó sarkába állítsák. Varró nagy tút a seprű gombjába fokkal felfelé befűzik, s míg a seprűt meg nem fordítja s a tút ki nem veszi, az illető nem tud elmenni a háztól. Akkor kell csinálni, amikor a boszorkány a háznál van.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 106.)

A láthatatlan boszorkány

99. Istentelenek. Láthatatlanná tudja tenni magát, s a kulcslyukon is át tud menni.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 92.)

A boszorkányok felismerése

100. Ha az úton megkap egy olyan deszkaszálat, melyből a fog ki van esve, felveszi, s karácsony éjjelén a misén belenéz, [és meglátja, hogy a boszorkányok] háttal ülnek az oltárnak. Templom után űzőbe veszik az egyént, aki megnézte őket. Szaladnak utána, de mák kell, hogy legyen nála, azt szembe velük elhinti. A boszorkányok addig nem tudják bántani, míg az összes mákot fel nem szedik. Nem tudják felszedni, s így az üldözés elmarad.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 102–103.)

A boszorkányok mulatsága

101. Férje mellé tette a seprűt. Cserepes tetején háltak, lányát is hívta. 12 órakor mentek. Kenőccsel megkenték hónuk alját s mondták:

– Hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok! – s a kürtön elmentek. Férj kilesi, követi. Boros pincében mulatozó asszonyok között találta magát. Kakasszókor elaludt a lámpa, eltűntek az asszonyok.

– Jaj, Istenem, hogy menjek ki? – elfejtette a varázsigét, s kieltette Isten nevét, s bennmaradt.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 119.)

102. Százhusz évvel ezelőtt (amikor a nagyanyja anyja leán vót) járt hozzá legén esti vizitbe. Legén hajonfótt kiment, a kapu előtt állt egy fekete kocs. „Akárhon vagy, kétszer szólítanak, ne felelj, mert harmadik Isten szava, s ők a harmadikat nem tudják!” – mondták neki.

– Jer ide! – s ő a másodikra figyelmes lett s odament.

Békapták a kocsiba, a csukott kocsival fenn a csillagoknál jártak. S egyszer kivilágított házban találta magát. Hol, nem tudta. Adtak neki hegedűt vonóval, s kellett hogy muzsikáljon. Fehérnépek szintén olyanok voltak, hogy ismerte őket. Étel, ital volt. Megunta a muzsikálást, elkáromkodta magát:

– Ej, meddig muzsikáljak? Megmondom uraitoknak, kik vagytok!

Elsötétedett minden, s hegedű helyett férfi lábszárcsont maradt a kezibe. Elvette azokat, tapogatózott, étel-ital helyett lóganéj vót az asztalon. Csak káromkodott, hogy így elárulja, úgy elárulja őket. S visszajött egy asszony, s kivilágosodott a terem, s azt mondta, ha elárulja, hogy ők el voltak, soha nem mehet vissza. Megfogadta a feltételt, visszajöttek a többiek. Kakasszóig mulattak, akkor vissza a kocsiba, az utca előtt kivették. Zuhant lefelé, nagy hóba beleesett. Persze betyár legén vót, s nem félt, elárulta a férjeknek. Attól kezdve saját háza hídjában kellett, hogy muzsikáljon, má' öreg vót, reszketett a keze, még akkor is. A kocsit húzó lovak is asszonyok vótak, öregek, fiatalok, csak asszonyok.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 119–120.)

103. Boszorkányjárásnak többször tanúja volt; éjjel kocsival jött hazafelé, egyszer csak trombitaszót hallott, fűjták a kürtöt, egyik hegyről a másikra feleltek rá, s masíroztak a boszorkányok. Lovak megálltak, prüszköltek, ő érezte, hogy megfogták, melegség jött rá, megszorogatták, hogy nem tudott mozdulni. 1948 óta nem volt [ilyesmi], nem tudja, miért.

(Hágótó – Tamásszóra József, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 120–121.)

A megpatkolt boszorkány

104. Kilesik, amikor lóvá változott, s szentelt kötőfékkel megfogják. Addig nem tud visszaváltozni, amíg a kötőféktől meg nem szabadul. Elviszik megvasalni a kovácshoz. Egész éjjel hajtják, kakasszókor a patkókat leszedik róla, elcsapják. Megfigyelhetik, hogy ki volt az illető, mert a patkó helyei a tenyerében voltak.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 98.)

Visszajáró boszorkány

105. S akkor rea nem tudom, mennyi időre, meglátta ál-mába a szomszédasszony, miután meghalt, tele vót a keze ilyen nagy tűkkel, az ujjai. S folyt a vér. S akkor aszondta az asszon annak, hogy:

– Menj, mondd meg a rokonságnak, hogy az istállóba ott van egy nagy kő. S a kő alatt... - nem tudom mi... – Azt vegyék ki, mer' nem tudok addig pihenni, mert így kell szenvedjek.

S az az asszon bėjött édesanyámhoz, hogy ne, mit mondott Ilona, mit látott álmában. S aszondta édesanyám:

– Ha odatette, hát szenvedjen! Mert egész életibe csak rosszat csinált. Én biztosan nem megyek oda!

S osztán ott úgy nem vették ki azt a követ.
(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Egyéb természetfeletti képességű emberek

Foggal született gyerek

106. Ha három napig nem mondják el senkinek, táltos lesz. Szerencsétlenség által hal meg fiatalon vagy valami verekedés által.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 94.)

Garabonciás diák

107. A nagyidőt ilyenek le tudták fogni. Másik helyet elverette, határig, amíg akarta. Diákok jártak ott felhőkben lovon, s ezeket a diákokat állította meg a lüderc, csak addig tudtak menni, ameddig ő akarta.

(Hágótó – Gáspár István, 1969; Vincze Ildikó gy. – MNA R 91. IV. 118.)

Román pap

108. Most is mennek román paphoz. Könyvet nyitnak, s onét megmondják. De a pap az már tudja, aszongyák, előre, hogy te azt hiszed-e vagy nem. Aki nem hiszi, annak nem nyitnak könyvet, csak kell higgyed azt ott.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

A jós elrejtőzése

109. Egy román ember hét napig aludt, s utána jósolt.
(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 95.)

Bákainé jövendölései

110. Az megjövendölte, hogy a ditrói templom oldalában kijön egy fa, és olyan égi háború lesz, hogy kő kövön nem marad. S ember emberrel csak idő multával tud találkozni. De hát a fa kinőtt, a fát kivágták, de az nem valósult be a háború egyáltalán.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

111. S még mondtam én, hogy azt is jövendölte, hogy hát a ditrói templom oldalában kinő egy cseresznyefa, s amikor először virágozik, olyan háború lesz, hogy kő kövön nem marad. Hogy a fa ki es nőtt, kivágták, de még szerencsére a háború nem következett be.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

112. Aszondták, hogy megjövendölte, hogy amikor a toronba kinő a fa, s az őzek a templom oldalához sűrölődnak, akkor jön majd valami nagy veszély.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

113. S a szarvasok odasűrölődnak a templomhoz.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

114. [Mit jövendölt Bákainé?] Az égen vasmadarak fognak járn.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

115. Vasmadarak fognak az égen járn. Ki tudta, hogy az mi lesz? Az miféle? Az a repülőgép.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

116. Gyerekkoromba hallottam, hogy Bákainé megjövendölte, hogy eljön majd az az idő, hogy nem kell félni a tolvajoktól az erdőn, mert a tolvajok bent lesznek az irodákban. S tudta? Hát má igaz. Igazat mondott. De honnat tudta?

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

117. Vót egy öreg a szomszédunkba, ott Felsőhollóba, s azok sokat olvastak, valami régi könyveket, s az azt mondta vót, hogy azt is megjövendölte [Bákainé], hogy majd Európát sárga veszedelem fogja ellepni.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

118. Hát azt is mondta, de az se telt el, hogy ezer telik s ezer nem. Ezt tudom, hogy édesapámék mind mondták, hogy ezer telik, s ezer nem.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

119. Bákainé azt is megjósolta, hogy ezer telik, s kétezer nem. De ez mostanáig még nem teljesedett be.

(Recefalva – Illés Mária, 2016)

120. S azt is tudom, az öreg aszondta vót, hogy azt olvasta, hogy ha kétszer... mer' aszondta Bákainé: ezer telik, ezer nem. De ha mégis bételik az ezer, kétezer lesz, azon évek nehéz évek lesznek, és majdnem mindenki beteg lesz. S most ténleg ott van, hogy a kis gyermekek megszületnek, s betegek. Öregek betegek, fiatalok jajgatnak, mindenki beteg. Azt lehet mondani, hogy mindenkinek van valami baja.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

A maroshévízi cérnás asszony

121. Cérnás asszon, úgy hívták. Cérnája vót, aztat bogozta, miccsinált vele. Vótak, akik jártak, én jártam. Ha valami elveszett, ő megmondta.

(Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

122. Toplicán vót egy olyan cérnás asszon. S tudja, milyen igazat [mondott], csak én bététem a tűzbe [a cérnát]. Nálunk ott lent, akkor még leán vótam, s én tizenhét éves, még meg is van a képem, hogy melyik képet adtam oda. S egy asszon mindig ment, az mindent akart tudni. S ezt a fényképet, reaírta, mikor születtem, odaadtam, hát mindenki kíváncsi tizenhét évesen, hogy hogy is lesz a tovább. És az a cérnás asszon egy ilyen fehér kicsi papírra – román vót – odaírta: egy magos férfi, jó testes, meszeriás – ilyen mesterember –, s én férjhez megyek tizenkilenc-húsz [éves koromban]. Még a húsz évet nem töltöttem vót be. Októberbe töltöttem, szeptemberbe vót a lakodalmunk. S tizenkilenc-húsz éves koromban férjhez megyek, s három gyerek. S még akkor én mint leán: nekem nem kell három, kettő elég! S az első gyerekek ikrek vótak!

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

123. Aszondta vót ez a cérnás asszon, hogy mondta vót annak az asszonnak, hogy a férjinek megmondta – Szent Péterkor [Péter-Pálkor] kiment kaszálni –, s megmondta, hogy ne menjen ki, mert... S kiment, s a villám beléscsapott, s ott meghalt. Ő előre megmondta

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

124. Ő előre megmondta, ő annyit tudott magáról, hogy ő balesetbe fog meghalni. S úgy is vót. Balesetbe halt meg.
(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

Spiritiszta

125. Én láttam olyant hazugságnak, Kristály Feri bácsi, Dezső Pista eljött, no, nyugdíjas vót, jó humoros vót. Azt mondja este, hogy:

– Holnap hozok egy imakönyvet s egy kulcsot, s az asztalt megtáncoltatom.

Hogy szemfényvesztés vót-e, vagy mi vót ott, nem tudom, miket művelt el, az imakönyv vót az asztal tetején, a kulcsa alul, s az asztal úgy táncolt, ember, hogy ilyen nem láttam életemben! Akkor láttam, s aszondta, hogy ő azt nem mindenkinek csinálja meg. S azután beszéltem másokkal es, s aszondták, hogy igaz.

(Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 2016)

126. Heten kellett ráülniek, de nem tudom, milyen verset mondtak, és kérdezték a szellemet, felelt, ugye koppantotta. „Hány év múlva halok meg?” Koppantott, hogy hány év múlva hal meg. Ez a negyvenes évekbe történt, az asztaltáncoltatás.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

127. Nem volt szabad vasszeg legyen benne. Olyan kellett legyen az asztal.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

Egyéb tudományosok

128. Vót olyan is, aki ha valaki rosszat csinált felvette a tejet, ő jóvá tudta tenni, vissza tudta csinálni. Vót ott lent egy román ember.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

129. Egyet hallottam: egy börtönből kijött fiatal román felült egy kocsira alkalmilag. És találkozott a rendőrrel a sofer, s [a rendőr] elvette minden aktáját. Mikor le kellett szálljon az illető, az a börtöntöltelék, aszondta, hogy nincs pénze, de az aktáit visszaadja. Teljesen visszaadta. Micsinált? Úgy megrémült a sofőr, hogy kit hozott!

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

Mitikus állatok

Kígyó

Házikígyó

130. Ezt hallottam, hogy régebb mondták, hogy van ilyen házörző kígyó. Van a háznál, s azt nem jó megölni. Csak így hallottam. Anyósoméék mondták, hogy vannak ilyen fehér kígyók, az házörző, s hallszik valami olyan kopogás a házban, s mit tudom én, ilyeneket mondtak.

(Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)

131. Ha Szent György nap előtt megütik, akkor szerencsétlenség éri a ház táját, valaki meghal.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 100.)

Óriáskígyó

132. Kígyó vót nemrég a Krángán. Akkora kígyó vót, hogy az öt éves csemetéket mozgatta. Úgy, ahogy ment, a csemeték mozogtak. Óriási kígyó vót. Ezt hallottam, hogy vót ilyen kígyó.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

A kígyó megszopja a tehenet

133. A tehenre rákapott egy kígyó. A kígyó megszopta, s ott-hon nem adott tejet. Meglesték, a kígyót a vadász lelőtte. A tehen azután sem adott tejet, bögött, elcsatangolt, kereste a kígyóját.

(Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 101.)

134. Nagyon szereti a tejet. Olyan történt, hogy a tehen le vót feküve künn, s a kígyó ment, s megszopta. Az istállóba is bójárnak. S a tehen rendesen engedi. Ilyen van.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

135. Azt mondják, hogy ha lefeküdt a tehen, megszopja a kígyó. Ilyeneket beszéltek a régiek. Én már nem tapasztaltam, pedig én is régi vagyok.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

Történetek a medvéről

136. Gyica, nyugodjon, megbirkózott a medvével. Birokra keltek. Aztán az öklével úgy megcsapta az orrát, hogy otthagya, mert elment, eltávozott.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

137. Tessék elképzelni, hogy nekünk öt tehenet ölt meg. S ötöt megütött a villám egy évbe. Kettőt megölt a medve itt a Benesorkán, egyiket megtámadta, s a másik ment a védelmére, s mind a kettőt megölte. Aztán megfogott egyet, egy két éves tinót, csak a harangját kaptuk meg.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

138. Most két hete a Kosztelnek a tehennyit ette. Éjszaka 2 óraker a pásztor telefonált bé a gazdának, hogy menjen ki. A fa tetején vót a gazda, s alul ette a tehenet a medve. Aztán druzsbákot, fejszéket vittek ki, és osztán kimentek, de már el is temette a medve a tehenet. Amit tud, eszik, s a többit eltemeti. Ez most két hete történt.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

139. Ezen a nyáron egy méhész vót itt, vándorméhész. S egy kaptárt összetört. S egy másik méhésznek kivitt az erdő szélébe egy másik kaptárt. El is mentek.

(Hágótó – Madarass József, 2016)

140. Mentem a busszal Csíkszeredába, most van két éve. 6 óraker indul innen egy busz Csíkszeredába, elhagyjuk Hollósarkát, Borszák s Hollósarka között egy akkorát döccent a busz, hogy úgy éreztük, a kereke kiszökött. No, mondom, itt fogunk maradni. Egy medvén ment keresztül a busz. Ott vót a medve az út közepin, kiterült, megdöglött a medve.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Csergő Margit, 2016)

141. Osztán most csinálnak olyant, hogy a medvét megfogassák. Hurokkal. Tesznek ilyen csalétket a fára, fent, alá tesznek egy hurkot így, s a medve menyen fel, belémenen a hurokba, akkor rászorul. Ilyent többet kaptak meg, többen csinálják ezt.

(Gyergyótölgyes-Túlsóvíz – Majorán Pál, 2016)

<p>A farkasok</p> <p>142. A farkasok azok megint a kutyákat szedik essze. (Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 2016)</p> <p>Gyerekijesztők</p> <p>143. Elvisz a bankus! Aztán még a cigányokkal ijesztgették: elvisznek a cigányok! – mert szekérral jártak a sátoros cigányok. (Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 2016)</p> <p>144. Ha rosszak vagytok, elviszen a cigán! (Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Csergő Margit, 2016)</p> <p>Gyergyói hiedelmek</p> <p>A hét baj</p> <p>145. Míg hét baj nem ér, az [a rontás] nem múlik el S én keresztülmentem azon a hét bajon, keresztülmentem, amíg hét baj nem ért akkor, mikor az árvíz vót. Olyan csodás dógok, amit nem hiszel el. Például reggel kieresztem a tyúkokat, s ott fenn vannak, ahogy repültek le, egy tyúkom a kert közibé szorult a nyakával. Onnat levettem, nem vót semmi baja, nem lett semmi baja, ett jól, minden. Délután menyek újra, hogy vigyek ételt nekik, s ugyanaz a tyúk ugyanott fel van akadva, s nem él a tyúk. S ez velem történt, nem hiszed el, hogy ilyesmi történik! Akkor egyik éjszaka nagyidő vót, görgetett, akkor belécsapott, a televízióm elromlott, akkor a szemüvegem leesett a szememről, eltörtött... S aztán jött az árvíz, ami mindent elvitt. De ez olyan, hogy hét baj kell, hogy érjen, hogy múljon el. Ezt én tapasztaltam, hogy igaz. (Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Csergő Margit, 2016)</p>	<p>Az istállóba akasztott ló koponya</p> <p>146. Azt tudom, hogy az istállóba sok helyen fel vót akasztva egy-egy lófej csont. Hogy a lüdercek ne járják a lovakat éjszaka. (Hágótó – Madarass József, 2016)</p> <p>A vízvetés</p> <p>147. Ha a gyereket szemmel megköpik, olyan fejfájást kap, hogy szétreped. Ezt gyógyítják vízvetéssel. Pohár vízbe égő gyufa fejit beütik. Ha fönmarad, nincs megrontva, ha leszáll, megrontották. Ezzel a vízzel megmossák a fejét, és cseppet itatnak vele, a többit kiöntik. Rontás ellen szalagokkal is rejtik a kicsit, a pópba átfűzőgetve, kezére, sapkára. (Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 109.)</p> <p>Az elveszett állat keresése</p> <p>148. Elveszett állat keresése: megnyálazott körműkre raktak egy szál füvet, s a fű arra fordult, amerre az állat elbitangolt. Általában mindenki meg tudta csinálni. (Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 97.)</p> <p>Építőáldozat</p> <p>149. Beköltözés előtt egy tyúkot vagy valamilyen állatot el kell vágni, s avval a házat fel kell belől mérni (keresztülhordozák, bucskázassák). Abba a házba megeszik, hogy szerencséjük legyen ott, hogy mindig húst egyenek. (Hágótó – Vincze Ildikó gy., 1969 – MNA R 91. IV. 113.)</p>
---	---

Magyar Zoltán – MTA BTK Néprajztudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; magyarz@etnologia.mta.hu

Adatközlők

- Hágótó – Tamásszóra József, 1887 – r. k. (1969): 103.
Hágótó – Gáspár István, 1924 – r. k. (1969): 47, 80, 82, 101, 102, 107.
Hágótó – Lukács Mária, 1929 Recefalva – r. k. (2016): 50.
Hágótó – Madarass József, 1929 – r. k. (2016): 11, 12, 15, 17, 22, 26, 32, 33, 38, 40, 43, 78, 114, 135, 139, 146.
Recefalva – Illés Mária, 1935 – r. k. (2016): 27, 84, 119.
Gyergyótölgyes – Kovács Rozália, 1930 Tűlsóvíz – r. k. (2016): 14, 28, 52, 55, 62.
Gyergyótölgyes – Kobaj Imre, 1944 – r. k. (2016): 4, 5, 6, 7, 13, 19, 30, 36, 39, 110, 111, 125.
Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Csergő Margit, 1949 – r. k. (2016): 18, 20, 24, 34, 37, 41, 44, 49, 53, 56, 61, 64, 65, 67, 69, 73, 75, 81, 108, 121, 127, 128, 138, 140, 144, 145.
Gyergyótölgyes-Tűlsóvíz – Majorán Pál, 1930 – r. k. (2016): 3, 8, 9, 21, 23, 24, 45, 51, 53, 66, 70, 76, 85, 87, 94, 113, 115, 116, 126, 129, 132, 134, 136, 137, 141, 142.
Gyergyóholló – Ferencz Magdolna, 1942 – r. k. (2016): 2, 10, 16, 25, 31, 35, 42, 48, 54, 57, 58, 59, 68, 71, 72, 74, 88, 90, 105, 112, 117, 118, 120, 122, 123, 124, 130, 143.
- MNA (Magyar Néprajzi Atlasz gyűjtőfüzete): 1, 47, 60, 63, 77, 79, 80, 82, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 10,, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 109, 131, 133, 147, 148, 149.
EA (Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma): 29, 46.

Irodalom

- ANDRÁSFALVY Bertalan
1954 Vegyes néprajzi gyűjtés gyergyótölgyesi erdélyi telepeseiktől (kézirat), *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma* 5946.
- DÓSA Erika
1995 Karácsonyi ünnepekör (adventtől vízkeresztig) Gyergyótölgyesről – Hargita megye (kézirat), *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma* 26210.
- FÖLDES Zoltán
1913 *A magyarságért*, Ditró.
- HERNER János (szerk.)
1987 *Erdély és a Részek térképe és helységnevtára. Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján*, József Attila Tudományegyetem I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, Szeged.
- LANDGRAF Ildikó (szerk.)
1998 „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” *Magyar történeti mondák*, Magyar Néprajzi Társaság, Budapest.
- MAGYAR Zoltán
2011 *Erdélyi népmondák* I–II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
2013 Mondák a végső időkről. A magyar folklór eszkatológikus hagyományai. *Ethno-Lore* XXX, MTA Néprajztudományi Intézet, Budapest, 138–196.
2016 A csíksomlyói kegyhely legendaköre, *Ethnographia*, 127, 212–225.
- ORBÁN Balázs
1868–1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, I–VI, Ráth Mór Bizománya, Pest–Budapest.
- TÉGLÁS Gábor
1913 Pásztor szokások Csíkygyergyó határszéli községeiben, *Néprajzi Értesítő*, 294–296.

Legende populare în regiunea Tulgheș

(Rezumat)

Chiar dacă cele mai importante legende din regiunea Secuimii au fost prezentate de mai multe autori, abundența fragmentelor și a detaliilor de legende ne surprinde și astăzi. Lucrarea de față prezintă 149 de texte (legende) populare, prin care se va analiza tradiția legendelor din zona Tulgheș, situată în județul Harghita. Autorul momentan prelucrează mai ales legende istorice, dar a publicat în mai multe rânduri diferite legende etologice a regiunii.

Legends from the Region of Gyergyótölgyes

(Abstract)

The tradition of the most significant legends from Szeklerland has already been presented by many authors. However, the abundance of fragments or detailed legendary elements surprises the researcher even today. This paper presents 149 folklore texts (legends) through which it surveys the tradition of legends from the region of Gyergyótölgyes (Tulgheș), situated in the northern part of Harghita county. The author focuses mainly on historical legends, but he has also published texts from the different ethological and folk-belief (mythical) legends of the region.

